

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas Sayısı : 2023/117

Karar Sayısı : 2023/121

Karar Tarihi : 13/7/2023

R.G. Tarih - Sayı : 15/9/2023 - 32310

İTİRAZ YOLUNA BAŞVURAN: Zonguldak 2. Asliye Hukuk Mahkemesi

İTİRAZIN KONUSU: 5/6/1986 tarihli ve 3303 sayılı Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanun'un 3. maddesinin Anayasa'nın 35. ve 40. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptaline karar verilmesi talebidir.

OLAY: Madencilik faaliyeti sırasında taşınmaza verilen zararın tazmini talebiyle açılan davada itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına varan Mahkeme, iptali için başvurmuştur.

I. İPTALİ İSTENEN KANUN HÜKMÜ

Kanun'un 3. maddesi şöyledir:

“Tazminat hakkı

Madde 3 – Bu Kanuna göre tespit ve tescil edilen taşınmaz malların sahipleri; madenler üzerinde herhangi bir hak iddia edemezler, işletme ve arama hakları yoktur, maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talep edemezler.

Madenleri işleten kurum veya tahsis sahiplerinin arama ve işletme hakları aynen devam eder, iş ve emniyet sahaları ile bu sahaların uzantısı içinde mevcut her türlü yeraltı ve yerüstü tesisleri aynen muhafaza edilir. Bu Kanuna göre tespit ve tescil edilen taşınmaz malların sahipleri, mülkiyet hakkına dayanarak bu konularda bir hak ve tazminat iddiasında bulunamazlar.

Bu hususlar tapu sicilinin beyanlar hanesinde gösterilir.”

II. İLK İNCELEME

1. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümleri uyarınca Zühtü ARSLAN, Hasan Tahsin GÖKCAN, Kadir ÖZKAYA, Engin YILDIRIM, Muammer TOPAL, M. Emin KUZ, Rıdvan GÜLEÇ, Recai AKYEL, Yusuf Şevki HAKYEMEZ, Yıldız SEFERİNOĞLU, Selahaddin MENTEŞ, Basri BAĞCI, İrfan FİDAN, Kenan YAŞAR ve Muhterem İNCE'nin katılımlarıyla 13/7/2023 tarihinde yapılan ilk inceleme toplantısında öncelikle uygulanacak kural ve sınırlama sorunları görülmüştür.

2. Anayasa'nın 152. ile 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 40. maddelerine göre bir davaya bakmakta olan mahkeme, o dava sebebiyle uygulanacak bir kanunun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasa'ya aykırı görmesi hâlinde veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması durumunda bu hükümlerin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmaya yetkilidir. Ancak anılan maddeler uyarınca bir mahkemenin Anayasa Mahkemesine başvurabilmesi için elinde yöntemince açılmış ve mahkemenin görevine giren bir davanın bulunması, iptali talep edilen kuralın da o davada uygulanacak olması gerekir. Uygulanacak

kural ise bakılmakta olan davanın değişik evrelerinde ortaya çıkan sorunların çözümünde veya davayı sonuçlandırmada olumlu ya da olumsuz yönde etki yapacak nitelikteki kurallardır.

3. 3303 sayılı Kanun'un 3. maddesinin birinci fıkrasının "...*madenler üzerinde herhangi bir hak iddia edemezler, işletme ve arama hakları yoktur...*" bölümü söz konusu Kanun kapsamındaki taşınmaz maliklerinin taşınmazlarında yer alan madenlerden dolayı herhangi bir hak talebinde bulunamayacaklarını düzenlemektedir. Bakılan davanın konusu taşınmazda yer alan madenlerin işletme hakkına ilişkin olmadığından bu ibare olayda uygulanacak kural niteliğinde değildir. Anılan maddenin ikinci fıkrası da yine madenlerin işletilmesi hakkına ilişkin bazı düzenlemeler içerdiğinden ikinci fıkranın da olayda uygulanma kabiliyeti bulunmamaktadır. Son olarak maddenin üçüncü fıkrası ilk iki fıkrada belirtilen hususların tapu siciline şerh verileceğini belirtmektedir. Bakılan davadaki uyuşmazlığın konusunun tapu siciline uygulanacak şerhle bir ilgisi bulunmadığından üçüncü fıkranın da olayda uygulanma imkânı yoktur.

4. Öte yandan kuralın birinci fıkrasında yer alan "*Bu Kanuna göre tespit ve tescil edilen taşınmaz malların sahipleri;...*" ibaresi bakılmakta olan davaya konu maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talebinde bulunma hâlinin yanı sıra bakılmakta olan davada uygulanma imkânı bulunmayan madenler üzerinde hak iddia etme, işletme ve arama hakları bakımından da geçerli ortak kural niteliğindedir. Bu itibarla birinci fıkranın kalan kısmının esasına ilişkin incelemenin anılan fıkranın "...*maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talep edemezler.*" bölümü ile sınırlı olarak yapılması gerekir.

5. Açıklanan nedenlerle 5/6/1986 tarihli ve 3303 sayılı Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanun'un 3. maddesinin;

A. Birinci fıkrasının;

1. "...*madenler üzerinde herhangi bir hak iddia edemezler, işletme ve arama hakları yoktur,...*" bölümünün itiraz başvurusunda bulunan Mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulanma imkânı bulunmadığından bu bölüme ilişkin başvurunun Mahkemenin yetkisizliği nedeniyle REDDİNE,

2. Kalan kısmının esasının incelemesine, esasa ilişkin incelemenin anılan fıkranın "...*maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talep edemezler.*" bölümü ile sınırlı olarak yapılmasına,

B. İkinci ve üçüncü fıkralarının itiraz başvurusunda bulunan Mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulanma imkânı bulunmadığından bu fıkralara ilişkin başvurunun Mahkemenin yetkisizliği nedeniyle REDDİNE,

OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

III. ESASIN İNCELENMESİ

6. Başvuru kararı ve ekleri, Raportör Ayhan KILIÇ tarafından hazırlanan işin esasına ilişkin rapor, itiraz konusu kanun hükmü, dayanılan Anayasa kuralları ve bunların gerekçeleri ile diğer yasama belgeleri okunup incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünöldü:

A. İtirazın Gerekeęesi

7. Başvuru kararında özetle; mülke verilen zararın tazmini için etkili başvuru yolları oluşturulmasının mülkiyet hakkının korunmasının bir gereği olduğu belirtilmiş, itiraz konusu

kuralın madencilik faaliyeti sırasında tasman etkisiyle mülke verilen zararların tazmini için dava açılmasını engellediği, bu nedenle Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı ile Anayasa'nın 40. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkını ihlal ettiği ileri sürülmüştür.

B. Anayasa'ya Aykırılık Sorunu

8. Türkiye taşkömürü havzası ve bu havzada bulunan taşınmazların hukuki durumuna ilişkin tarihsel süreç *Sabri Uhrağ* ([GK], B. No: 2017/34596, 29/12/2020, §§ 9-16) kararında detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

9. Taşkömürü havzasında bulunan taşınmazlar Osmanlı Dönemi'nden beri kamu malı niteliğinde sayılmış ve bunların kazandırıcı zamanaşımı yoluyla mülk edinilmesi yasaklanmıştır. Bununla birlikte havza üzerinde yerleşim engellenememiş, madencilik faaliyetleri ile birlikte havzada fiilî yerleşim de başlamış ve gittikçe genişlemiştir. Bu fiilî durumun ortaya çıkardığı sorunları gidermek için 1986 tarihinde çıkarılan 3303 sayılı Kanun ile havza içindeki taşınmazların zilyetleri adına tesciline imkân sağlanmış ancak Kanun'un 3. maddesinin birinci fıkrasının itiraz konusu kısmıyla, bu şekilde tescil ve tespit edilen taşınmazların maliklerinin maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talep edemeyecekleri hükme bağlanmıştır. Bu kısıtlamanın gerekçesi olarak da Anayasa'nın 166. maddesi uyarınca devletin hüküm ve tasarrufu altında olan madenlerin bulunduğu havza üzerinde bireylere mülkiyet hakkı tanımak suretiyle devletin fedakârlık gösterdiği ve onların mağduriyetlerini giderdiği, dolayısıyla madencilik faaliyetleri sonucu doğan zararlar nedeniyle bireylerin de bir hak talep etmelerinin hakkaniyete uygun olmayacağı gösterilmiştir (*Sabri Uhrağ*, §§ 60-61).

10. Anayasa'nın 35. maddesinin birinci fıkrasında "*Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.*" denilmek suretiyle mülkiyet hakkı güvenceye bağlanmıştır. Anayasa'nın anılan maddesiyle güvenceye bağlanan mülkiyet hakkı, ekonomik değer ifade eden ve parayla değerlendirilebilen her türlü mal varlığı hakkını kapsamaktadır (AYM, E.2015/39, K.2015/62, 1/7/2015, § 20). Bu bağlamda mülk olarak değerlendirilmesi gerektiğinde kuşku bulunmayan menkul ve gayrimenkul mallar ile bunların üzerinde tesis edilen sınırlı ayni ve fikrî hakların yanı sıra icrası kabil olan her türlü alacak da mülkiyet hakkının kapsamına dâhildir (*Mahmut Duran ve diğerleri*, B. No: 2014/11441, 1/2/2017, § 60).

11. Taşkömürü havzasında bulunan ve özel kişiler adına kayıtlı olan taşınmazların mülkiyet hakkının kapsamına girdiği açıktır. Öte yandan Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulandığı üzere, özel kişiler adına kayıtlı olmayan taşınmazlar üzerinde kamu makamlarının bilgisi ve zımnî onayı dâhilinde özel kişiler tarafından oluşturulan ve uzun yıllardır kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın kullanılan yapılar da bazı koşullarda Anayasa'nın 35. maddesinin koruması kapsamına girebilmektedir (birçok karar arasından bkz. *Feramuz Yıldırım (2)* [GK], B. No: 2019/21279, 27/10/2022, §§ 32-33; *Ayşe Öztürk*, B. No: 2013/6670, 10/6/2015, § 85; *Nazif Kılıç*, B. No: 2014/5162, 15/6/2016, § 35; *İrfan Öztekin*, B. No: 2014/19140, 5/12/2017, §§ 43-45; *Rifat Algan*, B. No: 2014/19138, 22/2/2018, §§ 49-51).

12. Anayasa'nın 40. maddesinde Anayasa ile tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkı (etkili başvuru hakkı) güvence altına alınmaktadır.

13. Etkili başvuru hakkı; anayasal bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren herkese hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceletebileceği makul, erişilebilir, etkili, ihlalin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya elverişli idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânının sağlanmasını güvence altına almaktadır (AYM, E.2018/74,

K.2019/92, 24/12/2019, § 31; Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019, § 47; *Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad*, B. No: 2016/5604, 24/5/2018, § 60).

14. Anayasa'nın 5. maddesi, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamayı devletin temel amaç ve görevleri arasında saymıştır. Mülkiyet hakkının etkili bir şekilde korunabilmesi yalnızca devletin bu haklara müdahaleden kaçınmasıyla sağlanamaz. Anayasa'nın 5. maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde 35. maddesi uyarınca devletin pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bu pozitif yükümlülükler kimi durumlarda özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklar da dâhil olmak üzere söz konusu temel hakların korunması için belirli tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir (AYM, E.2019/11, K.2019/86, 14/11/2019, § 13; AYM, E.2019/40, K.2020/40, 17/7/2020, § 37; *Türkiye Emekliler Derneği*, B. No: 2012/1035, 17/7/2014, §§ 34-38; *Eyyüp Boynukara*, B. No: 2013/7842, 17/2/2016, §§ 39-41; *Osmanoğlu İnşaat Eğitim Gıda Temizlik Hizmetleri Petrol Ürünleri Sanayi Ticaret Limitet Şirketi*, B. No: 2014/8649, 15/2/2017, § 43).

15. Devletin pozitif yükümlülükleri nedeniyle mülkiyet hakkı bakımından koruyucu ve düzeltici bazı önlemler alması gerekmektedir. Koruyucu önlemler mülkiyete müdahale edilmesini önleyici; düzeltici önlemler ise müdahalenin etkilerini giderici, diğer bir ifadeyle telafi edici yasal, idari ve fiilî tedbirleri kapsamaktadır. Mülkiyet hakkına müdahalenin malik üzerinde doğurduğu olumsuz sonuçların mümkünse eski hâle döndürülmesini, mümkün değilse malikin zarar ve kayıplarının telafî edilmesini sağlayan idari veya yargısal birtakım hukuki mekanizmaların oluşturulması devletin pozitif yükümlülüklerinin bir gereğidir (*Osmanoğlu İnşaat Eğitim Gıda Temizlik Hizmetleri Petrol Ürünleri Sanayi Ticaret Limitet Şirketi*, §§ 46, 48).

16. Tabii servet ve kaynakların işletilmesi ve bunların toplumun yararına sunulması devletin en temel yetkilerindedir. Nitekim Anayasa'nın "*Tabii servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi*" başlıklı 168. maddesinde madenler de dâhil olmak üzere tabii servet ve kaynakların işletilmesine ilişkin olarak devlete birtakım yetkiler verilmiştir. Devletin bu yetkilerini kullanırken bireylerin hak ve özgürlüklerini anayasal ilkeler çerçevesinde belirli ölçüde kısıtlaması meşru görülmelidir. Bu itibarla madencilik faaliyetlerinin gerekli kılması hâlinde kişilerin mülklerinin kullanımının belirli ölçüde sınırlandırılması makul karşılanmalıdır. Ne var ki madencilik faaliyeti sebebiyle kişilerin mülklerinin hasar görmesi nedeniyle uğradığı zararın telafî edilmesi ölçülülük ilkesinin bir gereğidir. Dolayısıyla madencilik faaliyeti sebebiyle zarara uğradığını iddia eden kişilerin bu zararlarının telafîsi için yetkili makama başvurma imkânının, diğer bir ifadeyle etkili başvuru hakkının sağlanması Anayasa'nın 40. maddesinin gereğidir.

17. İtiraz konusu kural, taşkömürü havzasında bulunup zilyetleri adına tespit ve tescil edilen taşınmazların maliklerinin maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talep edemeyeceklerini düzenlemek suretiyle bu kişilerin mülklerinde madencilik faaliyeti sebebiyle oluşan zararların tazmini talebiyle dava açabilmelerini önlemektedir.

18. Anayasa Mahkemesi *Sabri Uhrağ* kararında taşkömürü havzasında bulunan bir taşınmazda madencilik faaliyeti sebebiyle oluştuğu ileri sürülen zararın tazmini talebiyle açılan davanın itiraz konusu kurala dayanılarak reddedilmesi üzerine yapılan bireysel başvuruyu incelemiştir. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında, devletin fiilî durumdan kaynaklanan sorunları çözmek amacıyla taş kömürü madeninin bulunduğu havzadaki kamu malı niteliğindeki taşınmazlar üzerinde bireylere mülkiyet hakkı tanıyarak onlara menfaat temin etmesinin, onun aynı bireylere karşı Anayasa'nın 5. ve 35. maddelerinden kaynaklanan mülkiyet hakkını koruyucu tedbirler alma yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığına işaret etmiştir. Anılan kararda, devletin yer altı madenciliği gibi tehlike arz eden bir faaliyetin yürütüldüğü havzada yapılaşmaya izin verip en azından engel olmayıp sonrasında sırf bireylere menfaat temin ettiği gerekçesiyle anayasal yükümlülüklerini yerine getirmemesinin kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır. Söz konusu kararda

sonuç olarak kuralın kusurlu-kusursuz sorumluluk ayırımı yapmaksızın kategorik olarak hiçbir tazminat davası açılmayacağını öngörmüş olmasının mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasının esasının incelenmesini ve giderim sağlanmasını engellediği, bu nedenle Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı ile bağlantılı olarak Anayasa'nın 40. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkını ihlal ettiği belirtilmiştir (*Sabri Uhrağ*, §§ 63-70).

19. Anayasa Mahkemesi aynı yaklaşımını *Hulusi Yılmaz* kararında da sürdürmüştür (*Hulusi Yılmaz* [GK], B. No: 2017/17428, 1/12/2022, §§ 43, 44).

20. *Sabri Uhrağ* ve *Hulusi Yılmaz* kararlarında da belirtildiği üzere taşkömürü havzasında bulunan taşınmazların madencilik faaliyeti sebebiyle uğradıkları hasarların tazmini için dava açılması yolunun kapatılması mülkiyet hakkıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkını ihlal etmektedir.

21. Açıklanan nedenlerle kural, Anayasa'nın 35. ve 40. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir.

IV. HÜKÜM

5/6/1986 tarihli ve 3303 sayılı Taşkömürü Havzasındaki Taşınmaz Malların İktisabına Dair Kanun'un 3. maddesinin birinci fıkrasının "...*maden işletmeciliği sebebiyle meydana gelen zararlardan dolayı bir hak ve tazminat talep edemezler.*" bölümünün Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE 13/7/2023 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.

Başkan
Zühtü ARSLAN

Başkanvekili
Hasan Tahsin GÖKCAN

Başkanvekili
Kadir ÖZKAYA

Üye
Engin YILDIRIM

Üye
Muammer TOPAL

Üye
M. Emin KUZ

Üye
Rıdvan GÜLEÇ

Üye
Recai AKYEL

Üye
Yusuf Şevki HAKYEMEZ

Üye
Yıldız SEFERİNOĞLU

Üye
Selahaddin MENTEŞ

Üye
Basri BAĞCI

Esas Sayısı : 2023/117
Karar Sayısı : 2023/121

Üye
İrfan FİDAN

Üye
Kenan YAŞAR

Üye
Muhterem İNCE